

**DESPRE COMORI ȘI CĂUTĂTORII DE COMORI PE TERITORIUL
MOLDOVEI MEDIEVALE ȘI PREMODERNE. REGLEMENTĂRI
ÎN VECHEA LEGISLAȚIE A ȚĂRII**

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

Discuțiile privind braconajul în limitele siturilor arheologice, amploarea detectorismului, problema reglementărilor legislative și modul în care autoritățile statului gestionează situațiile legate de „descoperirea” unor „comori” sunt tot mai frecvente atât în cadrul unor dezbateri academice organizate instituțional, cât și în presă sau în anumite grupuri create pe rețelele de socializare. Prin urmare, chestiunea creării și perfecționării

cadrelui legal, fără ambiguități, privind protejarea patrimoniului material al țării este una stringentă.

Problema modului în care autoritățile statului trebuie să gestioneze fenomenul „descoperirilor de comori” are o vechime considerabilă. În acest context, ne propunem prezentarea rezultatelor prospectării surselor documentare efectuate în vederea identificării unor izvoare care cuprind mărturia istorice relevante privitoare la această chestiune.

O categorie importantă de izvoare privind această problemă sunt textele legislative vechi. Menționăm aici *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudeațe*, cunoscută ca prima legiuire oficială întocmită „după tocmala și nevoința mării sale domnului”¹ și tipărită la Iași în anul 1646, în timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653). Paginile acesteia cuprind un capitol special („glava” 6), intitulat: „Pentru ceia ce găsesc vreo comoară pre locul și pre hotarul său, sau pre hotarul besearicii, sau pre loc domnesc, cui să va cădea”. Prin cele optsprezece dispoziții care alcătuiesc acest capitol era stabilit modul în care comorile găsite urmau a intra în posesia celui care făcea descoperirea în funcție de locul descoperirii și cine îl stăpânea etc. Potrivit legiuirii, „comoară să cheamă aur, argint, bani cei vechi de demult. Stăpânul a cui au fost, să nu să cunoască cine-au fost; iară de nu vor fi lucrure vechi și stăpânul acelor lucruri să va cunoaște și să va ști cine-au fost, atunce cine va găsi acealea lucruri nu să va chema c-au găsit comoară”². Prima dispoziție prevedea că „oricine va putea și de va vrea să cearce pre locul lui și pre hotarul lui, cu munca lui, sau de să va nemeri așaș fiștecum să să tâmple să găsească vreo comoară, să cheamă să fie a lui, iară nu altuia nemăru”³. Prin cea de-a doua dispoziție se stabilea că „nu va putea nime să cearce pre loc strein, pentru să găsească comoară, fără de voia stăpânului acelu loc; iară de va cerca și de va găsi, fără svatul stăpânului celuia cu locul, așa numai den capul lui, nu va rămânea să fie a lui, ce se va da celuia cu locul”. Totodată, „cela ce va merge de va cerca pre locul altuia și va găsi comoară, fără de știrea celuia cu locul și de să va oblici necum să-i lase ceva stăpânului locului dentr-acea comoară, ce încă de-l va duce la giudeț, va avea și certare, oricum va fi voia giudețului”, iar „când vor găsi niscare comoară pre loc domnesc, sau pre loc călugăresc ce să cheamă a besearicii, pentru că giumătate de comoară iaste de pururea a celuia ce o găsește, iară giumătate iaste a besearicii, sau, mai de multe ori, domnească” și, desigur, „oricine va ascunde comoara dacă va găsi, pentru să nu dea nemică celuia ce i să vine, piiarde-ș-va și partea sa ce i să vine”.

¹ *Carte românească de învățătură*, ediție critică coordonată de Andrei Rădulescu, București, 1961, p. 9.

² *Ibidem*, p. 88.

³ *Ibidem*, p. 86.

Pravila lui Vasile Lupu cuprinde mărturia existenței unor reglementări mai vechi în legislația medievală a Moldovei privind chestiunea găsirii „comorilor”, fapt consemnat în următoarele: „...acestea toate, ce scrie mai de sus, au fost în dzilele ceale vechi; iară acum s-au părăsit acealea obicei, iară comoarale, câte să gălesc, toate le iau domnii și numai ce dau cătu să îndură, oarece puțin lucru celuia ce găsește, iară stăpânului, celuia cu locul, nu i să dă nemică”¹.

La începutul secolului al XIX-lea, în timpul domniei lui Scarlat Callimachi, intră în vigoare o nouă lege civilă modernă a Moldovei, cunoscută sub denumirea de *Codul Calimach*, care „cuprindea multe din obiceiurile juridice ale țării”. În acest cod civil, care a fost aplicat în Moldova în anii 1817-1865, găsim capitolul intitulat „Pentru câștigarea proprietății lucrurilor prin ocupație (apucare)”, consacrat reglementării modului în care autoritățile statului erau chemate să gestioneze împărțirea unei „comori”. Potrivit § 527, se consideră comoară „dacă cele găsite vor fi bani sau alte lucruri de mult preț, ascunse de atâta vreme, încât să nu fie cu putință a se afla cel de mai înainte proprietar”. În §§ 527-534 vom găsi dispoziții legale în ceea ce privește „comoară”, „găsire”, „înștiințări”, „împărțire”, „tănuire” și „amăgiri”. Se legiuiește ca o comoară descoperită să se împărțească în trei – statul, proprietarul locului și cel care o descoperă (§ 529: „comoara găsită se împărțește în trei deopotrivă părți, din care una să iae stăpânirea, alta proprietarul locului și a treia gășitorul”); în caz „de va găsi cineva comoară pe locul său, va lua două treimi, una ca proprietariu a locului, iar cealaltă ca un gășitoriu” (§ 530). Pentru a descuraja săpăturile neautorizate, se prevedea că dacă cineva, în scopul de a găsi o comoară, întrebuița „fapte necuviincioase” (§ 532: „farmecele care se fac de oameni amăgitori spre înșelăciunea și spaima celor proști și lesne crezători”), el nu avea dreptul la partea care i se cuvine².

Despre preocupările autorităților statului epocii moderne în gestionarea cazurilor de descoperiri de comori aflăm din „dosarele comorilor” – întâmplătoare sau intenționate – ale unor tezaururi monetare, aflate în diverse fonduri arhivistice, care oferă informații nu doar despre circumstanțele, uneori prezentate în detaliu, ale unor astfel de descoperiri, dar și posibilitatea identificării cu mare probabilitate a monedelor scoase astfel la lumină. Este cazul dosarului referitor la descoperirea pe teritoriul satului Schitul Frumoasa, ținutul Bacăului, în anul 1844, de către un anume Ștefan Gângă, a unui tezaur format din trei monede (emise, se pare, în anul 1616) și alte 13-14 „mai mici”, toate de argint. Iată povestea acestei descoperiri. Prins

¹ *Ibidem*, p. 87-88.

² *Codul Calimach*, ediție critică coordonată de Andrei Rădulescu, București, 1958, p. 243.

în Bacău, în vreme ce încerca să valorifice aceste monede la evreul Moise Manașcu, Gângă este arestat și interogat. Se întocmesc procese-verbale ale cercetării, alături de adresele între autoritățile implicate, care se păstrează în acest dosar. De aici se vede că Ștefan Gângă dezgropase monedele în două „reprise”, în prima descoperind, într-o râpă de la confluența a două pâraie, monedele mari, apoi, reîntorcându-se cu o sapă, „în ziua di Lăsatul Săcului a postului Sâncetriului, iarăș la acela loc, undi scurmând ca di o palmă în adâncu am mai găsât alt feliu di bănuți mici în soiul firfiricilor, poate și puțin mai mici, iar di acei mari n-am mai găsât nici unul și nici di acei mici n-am găsât mai mulți dicât vro 13 sau 14, pi cari ducându-i acasă nu am arătat nimănu și nici am spus altora dicât numai fimei mele, și aice în târg, undi am vrut a-l schimba”. Consătenii lui Gângă se pun chezași pentru eliberarea acestuia, întrucât treburile câmpului nu pot fi făcute de nevasta rămasă acasă, și oricum toată lumea știe că banii găsiți „nu să politicesc a umbla”, dar autoritățile insistă pentru continuarea anchetei, întrucât „obiectul acesta să atingi di intiresul haznelii”, chiar dacă „așa precum nu-i pot slujă de nici un folos fiind precât din velet să vedi o monedă vechi a cării curs esti necunoscută”. De aceea, privighetorul de ocol primește poruncă „să stăruiești prin lăcuiorii sat(ului) schitul(u)i Frumoasa unde să pri(su) puni a fi comoară și să-l îngrădește acel munte și să pui pază di a purure” până la noi ordine. Venit la fața locului, ispravnicul de ținut merge la locul descoperirii. Acolo, „în priivire și a prisfințitului episcop al Romanului ci si întâmplasi la acel schit, s-au săpat acolo u(n)di mai înainte au găsit Gângă arătata monedă și prin țărână s-au mai găsit 5 bucăți în mărime acel(o)r 14, din cari unul ari diosăbire la monetă. Fiindcă dum(nealui) cinovnicul s-au ferit di a intra în mai multă lucrare, împiedecându-să că întru aceasta n-are poroncă naciatsfii Sali, nu mai puțin și iscălitul, că n-au priimit dizlegare Vistierii. Odată cu aceasta prin priv(ighetorul) di ocol cu di fați și iscălitul i celilante persoane s-au îngrădit înprejur cu spini locul di propus puindusă și pazi i sigură privigheri”. În final, Gângă este eliberat, iar monedele ajung la Vistierie. Raportul întocmit de Ispravnicia ținutului Bacău către Vistieria țării conține și o impresiune în ceară a uneia dintre monedele mari, identificată ca un exemplar dintr-o emisiune monetară de argint de valoare mare (*Leeuwendaalder* – talerii-leu), cu circulație în Moldova veacului al XVII-lea. Moneda, a cărei impresiune s-a păstrat în dosarul descoperii acestei comori, a fost identificată de colegul dr. Lucian Munteanu de la Institutul de Arheologie din Iași, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Un alt caz de descoperire a unei comori este anchetat în același an 1844 și în același ținut Bacău. Un anume Gheorghe Buzdrugu a văzut „arzând o comoară pe apa Tazlăului”, unde, mergând cu cumnatul lui Toader și „cu Gheorghe împreună și săpând în patru rânduri la ce de pe urmă am găsit o

oală cu galbini în mărime piste o ocă. Și cu oală cu totul au luat-o Gheorghe Buzdrugu și au dus-o la casa lui”, apoi „toți galbinii i-au dus la dumnealui șatrar Sandul Chiriac fără să am mai multă știință ca unul ce de frică am păzit tăceri”. Din dosarul cercetării aflăm despre circumstanțele descoperirii comorii, numărul persoanelor implicate, rangurile lor ș.a. Astfel, popa Andrei din satul Sârbi se prezintă la aga Ruset și declară „cu cuget curat și în frica lui Dumnezeu” că a aflat de la un anume Alexandru Chiroșcă din satul Scorțanii că alți doi săteni au săpat o comoară pe apa Tazlăului „la gârla morii răp(o)s(atului) slug(e)r Enăcachi Iliescu” și a mers și i-a pândit câteva nopți. În a patra noapte de săpat a fost găsită comoara: „...n-au zăbovit cu săpatul decât păr(ă) la cântatul cucușil(o)r când au și pornit de acolo cu agonisița”. Potrivit depoziției lui Andrei popa, el intenționa „să să pui la cale întru aceasta” cu cei care au găsit comoara, a trimis pe cineva din satul Sârbi să-i cheme. Însă acesta a mers la stăpânul moșiei, șetrarul Sandul Chiriac, informându-l despre cele întâmplate. Comoara găsită a fost predată stăpânului moșiei, care „făgăduindu-le câte 300 lei de om supt cuvinte că banii de comoară nu umblă și nu le-au mai dat” nimic celor care au găsit-o. Din declarația popii aflăm că i-a spus șetrarului că știe despre găsirea comorii și că „mie nu mi-au dat nimic, întrebându-l că ce au făcut cu ei”. Stăpânul moșiei i-a răspuns „cu îngrozire hotărâtor ca să nu mai pominesc nimica despre aceasta că mă va zdrobi și că moarte ari a fi din mâna dum(i)s(ale). Nevoe și frica m-au făcut de am păzit tăcere până acum ca unul ce să găsaște stăpân și posesor pe moșie Sârbii”.

Paginile acestui dosar conțin atât date despre procedurile legale urmate de autorități în cazul aflării despre descoperirea unei comori sau împărțirea ei atunci când stăpânul moșiei afla de existența comorii, dar și informații interesante despre moralitatea și relațiile dintre anumiți reprezentanți ai mediului sătesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea: stăpânul moșiei (boierul), preutul (autoritatea religioasă) și oamenii simpli.

Am adus în discuție cele două cazuri de descoperire a comorilor, selectate din dosarele păstrate în arhivele ieșene, întrucât ele reflectă anumite aspecte ale istoriei vii a acestei probleme în prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă când se fac pași importanți în reglementarea modului în care autoritățile statutului, atât cele locale, la nivel de ținut, cât și cele centrale, trebuiau să gestioneze acest fenomen cu multiple implicații. Se întocmeau rapoarte la poliție, Departamentul Trebilor Dinlăuntru, isprăvnicia ținutului și Vistierie (Ministerul de Finanțe) privind descoperirea, întâmplătoare sau intenționată, de „comori” prin satele Moldovei, prin aceasta înțelegându-se monede de diferite tipuri, pe care descoperitorii intenționau să le valorifice prin vânzare. În ceea ce privește bogăția informațiilor cuprinse în dosarele

„comorilor” păstrate în arhive, cercetătorul ieșean Silviu Văcaru ne oferă un articol cu rezultatele unei prospectări aplicate la ținutul Fălciu¹.

Înainte de a încheia această trecere în revistă a tipurilor de izvoare care cuprind date despre reglementările în legislația veche a Moldovei privind comorile descoperite și căutătorii de comori, menționăm încă o categorie de surse documentare, și anume corespondența. Se păstrează corespondența dintre generalul maior rus Mirkovici și Divanul Moldovei, din care reiese faptul că administrația rusă, coordonată de Pavel Kisseleff, în perioada premergătoare punerii în vigoare a Regulamentului Organic în țările române, face încercări semnificative privind reglementarea cercetărilor în vederea descoperirii și conservării unor „lucruri vechi, nedescoperite”. Aceste adrese ne prezintă în detaliu etapele apariției „povăturilor pentru arhiologhiceștile lucruri în amândou prințăpaturile”. Unul dintre generalii aghiotanți al țarului Rusiei, Cernișev, îl înștiința pe Mirkovici că „voia Împărăteștii Sale Măririi esti ca cu aflare oștilor noastri pisti graniță să să folosască pământul după diosăbită socotință spre a să găși lucruri din vechi nedescoperiti în părțile ci noi stăpânim”². Totodată, pentru o mai bună cunoaștere a trecutului acestui spațiu, Academia Rusiei deleagă pe academicianul Iuri Venelin din St. Petersburg să întreprindă o călătorie de studii în Moldova și Țara Românească. În același timp, în primăvara anului 1830, generalul rus Mirkovici solicita Divanului Moldovei să precizeze care erau dispozițiile legale în cazul descoperirii comorilor, „având trebuință de a ști ci feli di așăzământuri urmează în această țară la întâmplari di a descoperi cineva comoară, adică câtă parti să cuvine în folosul aflătoriului și câtă parte să cuvine haznelii”³. Răspunsul Divanului, venit la câteva zile, consemna faptul că „făcându-să cercetare hotărârii pravilelor atingătoare de comori s-au aflat în Condica politicească la pont al doile, cap. al 3-le”. Prin urmare, *Condica politicească*, adică *Codul lui Calimach*, intrat în vigoare la 1817, era aplicat în continuare pentru cazurile descoperirii de comori potrivit dispozițiilor legale arătate mai sus.

În perioada ocupației rusești a Principatului Moldovei (1828-1834), din dorința țarului Nicolae I, la Iași se înființează Comisia Arheologică (1830), sub coordonarea unui porucic rus, Singurov, din corpul inginerilor al armatei ruse, și a unui boier moldovean⁴. În același an, se întemeia un „cabinet numismatic și arheologic”, iar trei ani mai târziu, în *Condica politicească*, se reglementează situația obiectelor descoperite întâmplător, și anume: o parte aparține celui care le găsește, o parte stăpânului moșiei

¹ S. Văcaru, *Informații referitoare la „comori” din ținutul Fălciu (prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în „Prutul”, s.n., anul II (XI), nr. 2 (50), 2012, p. 54-62.

² S. Văcaru, *op. cit.*, p. 54.

³ S. Văcaru, *op. cit.*, p. 55.

⁴ S. Văcaru, *op. cit.*, p. 55.

și a treia parte Vistieriei. În cazul în care cel care descoperă comoara este una și aceeași persoană cu proprietarul locului, atunci el ia două treimi. Dacă descoperitorul nu declara descoperirea și se afla de existența ei, atunci comoara era confiscată, partea lui era dată pentru hrana săracilor, iar celelalte două treimi mergeau la Vistierie. În condițiile în care lucrătorii angajați găseau o comoară, ei trebuiau să fie recompensați de proprietar, nu și cei care erau special angajați pentru găsirea unei comori și care erau remunerați doar pentru munca lor. Singura instituție care putea da aprobare pentru a se face săpături arheologice era Vistieria, ea fiind și beneficiara unei treimi din obiectele de preț descoperite¹. Dispozițiile enumerate mai sus reprezintă prevederi din *Codul Calimach*.

În concluzie, izvoarele istorice cuprind informații relevante privind problema comorilor găsite și reglementarea de către autoritățile statului a situațiilor legate de aceste descoperiri. Odată cu dezvoltarea preocupărilor de legiferare din Moldova premodernă și modernă, dispozițiile legale privind descoperirea comorilor sunt mai detaliate, se înființează noi instituții care să gestioneze comorile găsite. Din păcate, realitatea acelei perioade rămâne neschimbată de cele mai multe ori până astăzi; cei care găseau întâmplător sau căutau „comorile” erau interesați de valoarea intrinsecă a conținutului, distrugând pentru totdeauna contextul descoperirii și posibilitatea completării datelor în vederea unor reconstituiri istorice veritabile privind viața economică și unele aspecte politico-militare de-a lungul secolelor în acest spațiu.

¹ S. Văcaru, *op. cit.*, p. 57.